

**Погрібна Вікторія Леонідівна**, доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна  
e-mail: vilpog2017@gmail.com  
ORCID ID: 0000-0002-5101-0386

## СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ ДЕФЕКТНИХ ДЕМОКРАТІЙ ВОЛЬФГАНГА МЕРКЕЛЯ

*У статті проводиться аналіз причин та наслідків деформації принципу соціальної справедливості в умовах дефектної демократії. Показано, що демократія, як політичний режим, припускає можливість негативних змін будь-якого параметру, що характеризує способи та механізми реалізації влади в суспільстві. Доводиться, що «дефектність» демократії визначається наявністю недоліків чи обмежень інституційних механізмів, які створюються конституційно-правовою демократичною системою для реалізації демократичних практик панування. Визначаються дефекти демократії, що спотворюють дію принципу соціальної справедливості в сучасній Україні.*

**Ключові слова:** соціальна справедливість, концепції соціальної справедливості, багатовимірний концепт демократії, дефектні демократії

**Постановка проблеми.** Соціальна справедливість визначається ставленням держави до тих, хто сприяє її зміцненню і підйому. Вища влада за фактом є тут головним арбітром та оцінювачем, оскільки в цій тонкій морально-психологічній сфері жодні юридичні норми не працюють, бо відповідні закони неможливо створити в принципі. Тільки сама влада може відрегулювати ситуацію з розривом доходів у бідних і багатих, допустити або обмежити існування олігархів, які, судячи з їх доходів, працюють 24 години на добу (на відміну від «ледачих бюджетників»), але мають великі проблеми з тим, що визначає позицію «користь для держави». Тому влада повинна створити систему з пошуку талановитих людей, які здатні приносити користь не тільки для себе, та забезпечити їм можливість гідного існування через реалізацію принципу соціальної справедливості. Без допомоги влади ніякої справедливості чекати не варто, сама себе ця сфера не відрегулює. І найбільші сподівання тут покладаються на демократію, яка, за влучним визначенням професора Вольфганга Меркеля, може бути не тільки ефективною, але й дефек-

тною. «Дефектність» демократії, на жаль, є вельми актуальною проблемою для сучасної України, тому оцінка її здатності забезпечити принцип соціальної справедливості розкриває широкий дослідницький простір для науковців різних напрямів, особливо, політологів та соціологів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Комплексне системне дослідження проблеми соціальної справедливості міститься в роботах В. Аргунової, Л. Болтанські, М. Волцера, І. Гаврилової, І. Девятко, К. Саббах, О. Сапелкіної, М. Сендела, Л. Тевено, Д. Харві, Т. Шипунової та ін. [1–16]. Найгрунтовніші дослідження соціальної справедливості на макрорівні суспільства знаходимо у Ф. Гаєка [17], Дж. К. Гелбрейта [18], Н. Лумана [19], Дж. Роулза [20]. Саме ці дослідження поряд з роботами Л. Даймонда [21], Р. Даля [22], Р. Дворкіна [23] були використані німецьким політологом В. Меркелем при розробці концепції дефектних демократій.

Беззаперечно, зв'язок між дієвістю демократичних інституцій і феноменом соціальної справедливості існує прямий, тому *метою* цієї статті є аналіз причин та наслідків деформації принципу соціальної справедливості в умовах дефектної демократії.

**Виклад основного матеріалу.** У політології соціальна справедливість – одна з фундаментальних цінностей суспільно-політичного життя, яка базується на принципі рівності громадян у соціальних та політичних правах. У «Політичній енциклопедії» вона визначається як досконала добродетельність та асоціюється з балансом між рівністю і свободою, будучи стимулом суспільно-політичної діяльності [24, с. 686]. При цьому вимоги до соціальної справедливості зростають та загострюються через поширення соціальної та правової нерівності, експлуатації, засилля адміністративно-бюрократичних методів управління, обмеження політичних свобод, орієнтацію соціальної політики на обслуговування та збагачення панівних верств суспільства тощо [24, с. 686].

Вольфганг Меркель, аналізуючи проблему соціальної справедливості [25; 26], позначив чотири групи концепцій, які пропонують різні способи виявлення сутності та природи цього феномену. У стислому вигляді цей аналіз виглядає таким чином:

– *Марксистські теорії.* Ідея соціальної справедливості у теорії К. Маркса ґрунтується на принципі «від кожного за здібностями, кожному по потребах», але потреби обмежуються загальноприйнятими у суспільстві правами й правилами. Тому й на вищій фазі комунізму зберігається поняття прав, що забезпечується відповідною соціальною політикою держави. Отже, перефразовуємо відомий вислів «все минуще, а соціальна справедливість вічна».

– *Лібертаріанські теорії* (М. Фрідман, Ф. Гаєк). У цій групі концепцій соціальна справедливість досліджується у співвідношенні із свободою. Осно-

вою для них є автономність індивіда, а особиста свобода досягається через баланс економічних та політичних свобод. Лібертаріанські концепції ґрунтуються на меритократичному принципі «від кожного за здібностями, кожному по заслугах», що передбачає забезпечення максимальної свободи при укладенні суспільного договору та юридичної рівності всіх громадян. Їх найважливішою особливістю є теза щодо мінімізації соціальної захищеності індивідів та визначення нерівності як справедливої.

– *Ком'юнітаристські теорії* (А. Макінтайр, М. Уолцер). У цій групі концепцій пріоритет надається добробуту спільноти та її згуртованості. Ці спільноти є невеликими та гомогенними (так званий тип *Gemeinschaftsbeziehungen* за Ф. Тьоннісом), а соціальна справедливість забезпечується завдяки постійним взаємодіям конкуруючих форм практичної раціональності [27, р. 350].

– *Соціально-ліберальні теорії* (Дж. Роулз, А. Сен). Орієнтиром для соціально-ліберальних концепцій соціальної справедливості є індивід, забезпечення його прав на самовизначення та самореалізацію. Прихильники соціально-ліберального підходу ставлять у пріоритет розподіл благ, значну роль у якому відіграє держава, котра має здійснювати частковий перерозподіл суспільних ресурсів та продуктів, звертаючи особливу увагу на соціально незахищені верстви населення. Яскравим представником цього напряму є засновник ліберально-державної концепції внутрішнього і міжнародного права Джон Роулз. Його теорія справедливості як чесності вже стала класичною у дослідженнях справедливості та використовується представниками різних наук. Втім індійський економіст Амартія Кумар Сен вдається до досить жорсткої критики Роулза за надмірну, на його думку, теоретичність ідей: якщо Роулз вважає, що соціальна справедливість залежить від наявності й функціонування різних інститутів, то Сен доводить, що ці інститути, навпаки, можуть сприяти соціальній несправедливості та не формують моральних цінностей у суспільстві. До речі, в його фундаментальній праці «Ідея справедливості» окремий розділ навіть має назву «Роулз та після Роулза» [28, с. 94–120]. Завдяки такому дещо настороженому ставленню А. Сена до інститутів В. Меркель навіть запропонував відносити його теорію до соціально-демократичних концепцій, і ми схильні погодитися з цією пропозицією.

Отже, концептуальних підходів до аналізу проблеми соціальної справедливості багато – на будь який смак. Втім абсолютна більшість дослідників цього феномену сходяться на тому, що соціальна справедливість є іманентною ознакою демократії, хоча наявність демократичних інституцій жодним чином не гарантує реалізацію принципу соціальної справедливості. Чому? Насамперед тому, що демократія є складним багатовимірним концептом, кожен із вимірів якого несе загрозу деформації принципу соціальної справедливості. Спробуємо довести цю тезу.

Якщо звернутися до такого, що стало вже класичним, дослідження В. Меркеля та А. Круассана «Формальні та неформальні інститути в дефектних демократіях» [29; 30], то бачимо, що з усіх визначень демократії, запропонованих за останні 30 років ХХ ст., автори обрали те, яке було дано Робертом Аланом Далем у праці 1971 р. «Поліархія. Участь і опозиція», – «змагання, відкрите для участі». Тобто поліархія описується в цій праці через два взаємозалежні виміри – політична конкуренція та політична участь. Меркель і Круассан запропонували додати до даної дефініції третій вимір, котрий позначили як конституційний, або конституційно-правовий. Виходячи з названих трьох вимірів, вони вивели шість параметрів, на основі яких можна охарактеризувати політичні режими різних типів, у тому числі і демократичні: 1) легітимація панування; 2) доступ до панування; 3) домагання на панування; 4) монополія на панування; 5) структура панування; 6) спосіб здійснення панування [29, с. 7–8].

На базі цих параметрів автори створили узагальнюючу таблицю, в якій міститься порівняльна характеристика конституційно-правової (ліберальної) та дефектної демократії, яка, до речі, не є однозначно визначеною, а реалізується у трьох видах – виключаючої, анклавної, неліберальної. Дозволимо собі майже повністю навести цю таблицю (табл. 1):

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика конституційно-правової (ліберальної) та дефектної демократії**

	Ліберальна демократія	Дефектні демократії		
		Виключаюча	Анклавна	Неліберальна
<i>Легітимація панування</i>	Суверенітет народу	Суверенітет народу	Суверенітет народу	Суверенітет народу
<i>Доступ до панування</i>	Загальне виборче право	Загальне виборче право: – формально обмежено за ознаками статі, раси, релігії, власності або політичних переконань; – формально обмежено через рестриктивні закони про партії; – фактично обмежено у зв'язку з соціальним та/або політичним тиском	Загальне виборче право	Загальне виборче право

Закінчення табл. 1

<i>Домагання на панування</i>	Конституційно-правові гарантовані межі	Конституційно-правові гарантовані межі між державою та громадянами	Гарантовані конституційною межею, які не діють у функціональних та територіальних анклавів	Конституційно-правові межі фактично порушуються виконавчою владою
<i>Монополія на панування</i>	Монополію на панування мають легітимні органи влади	Монополію на панування мають органи влади, легітимовані через обмежені вказаними способами загальні вибори	Монополія на панування виборних органів влади обмежується правом вето	Монополія на панування законодавчої влади вихолощується виконавчою владою
<i>Структура панування</i>	Плюралістична	Плюралістична	Плюралістична (за винятком анклавів)	Обмежена плюралістична: тенденція до концентрації політичної влади у виконавчій влади за рахунок її інших гілок
<i>Спосіб здійснення панування</i>	Конституційно-правовий	Конституційно-правовий	Правова держава частково обмежується «групами вето»	Правова держава частково обмежується домінуванням виконавчої влади

Отже, з цієї таблиці можна зробити принаймні два висновки. По-перше, демократія як політичний режим припускає можливість деформації будь-якого параметру, що характеризує способи та механізми реалізації влади у суспільстві. По-друге, «дефектність» демократії визначається наявністю недоліків

(«пошкоджен») чи обмежень інституційних механізмів, що створюються конституційно-правовою демократичною системою для реалізації демократичних практик панування.

Ці загальні висновки, безумовно, є важливими, але для нас набагато цікавішою є відповідь на питання, які саме дефекти виникають на шляху демократичного транзиту України, гальмуючи процес розбудови правової держави як гаранта реалізації принципу соціальної справедливості. Ми вважаємо, що основним «дефектом» сучасної української демократії є незбалансованість гілок влади, постійний конфлікт навколо конституційних повноважень, які викликають ерозію демократичного процесу і поступове відновлення авторитарних характеристик влади. Головною причиною цього може бути поширення політичної практики, коли влада в країні здійснюється в обхід демократичних інститутів, на підставі неформальних домовленостей владних еліт.

М. Брюзіс та П. Тьєрі дослідили 50 дефектних демократій з використанням Bertelsmann Stiftung's Transformation index (BTI)<sup>1</sup> і виявили 7 притаманних їм дефектів: корупцію, недієві суди, слабку громадянську самоорганізацію, недієздатні групи інтересів та партійні системи, недостатньо розвинуту адміністративну інфраструктуру та спірну монополію держави на здійснення політичної влади, що фактично зводиться до двох основних проблем: слабкості держави як інституту здійснення політичної влади та слабкості системи представництва [31, с. 43].

На жаль, можна погодитися з науковим співробітником університету Людвіга Максиміліана (ФРН) Мартіном Брузісом, що українська держава є типовою дефектною демократією з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, основним «дефектом» якої є незбалансованість гілок влади та постійний конфлікт навколо конституційних повноважень. При цьому експерт зазначив, що відсутність консенсусу в цьому питанні робить демократію в Україні вразливою. «Я не думаю, що в Україні колись може бути такий авторитаризм, як у Білорусі, Туркменістані або Казахстані, але цілком можливою є ерозія демократичного процесу і поступове відновлення авторитарних характеристик влади. Головною причиною цього може бути закріплення нинішньої практики, коли влада в країні здійснюється в обхід демократичних інститутів, а саме на підставі неформальних домовленостей владних еліт», – пояснив Брузіс [33]. За словами німецького експерта, подальше вирішення питання реформ в Україні неможливе без рішучих заходів у боротьбі з корупцією. Отже, коло зами-

<sup>1</sup> Bertelsmann Stiftung's Transformation index (BTI) аналізує та оцінює якість демократії, ринкової економіки та політичного управління в 129 країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою. Він вимірює успіхи і невдачі на шляху до демократії. У 2018 р. цей індекс в Україні склав 6,54 за десятибальною шкалою, що визначило 36 рангове місце (між Монголією – 6,59 та Намібією – 6,50) [32].



кається і ми знов повертаємося до проблеми соціальної справедливості, яка не може бути забезпеченою при дисбалансі між рівністю і свободою, що неминуче виникає в умовах дефектної демократії.

Зрозуміло, що соціально несправедливими однаковою мірою є і дикий капіталізм, котрий не залишає «слабким» членам суспільства навіть мінімуму необхідних для життя можливостей, і казармений комунізм, який відмовляє у справедливій винагороді найбільш продуктивним членам суспільства. Втім повної соціальної справедливості не забезпечує і демократія, особливо, якщо вона має ознаки дефектності.

**Висновки.** Таким чином, представлений у цій статті аналіз проблеми соціальної справедливості крізь призму концепції дефектних демократій В. Меркеля дозволив нам дійти висновку, що механізми дії принципу соціальної справедливості в Україні руйнують такі дефекти її демократії, як: недосконалість функціонального розмежування дій гілок влади та їх реальної незалежності; вади партійного будівництва в умовах багатопартійності; корумпованість влади; «пошкодження» конституційно-правових принципів і часткова нейтралізація механізмів стримування влади; встановлення та інституціоналізація неформальних практик і правил політичної гри, витіснення формальних політичних інститутів неформальними; неспроможність держави подолати економічні та політичні проблеми додемократичної фази розвитку; домінування патерналістських практик у соціально-політичних та соціально-економічних відносинах.

Безумовно, цей перелік може бути продовжений, але важливо не просто визначити прояви дефектності демократії, а й спрогнозувати ймовірні напрями демократичного транзиту України. Вибір для України не такий уже великий: регрес, стабілізація або прогрес системи.

*Сценарій регресу.* На фоні посилення концентрації політичної влади у її виконавчій гілці відбувається подальше розмивання функціональних основ формальних політичних інститутів, коли важливі політичні рішення приймаються за їх межами. Як наслідок, стає цілком можливим створення неформальних альянсів між демократично легітимованою виконавчою владою й антидемократично налаштованою елітою. У результаті суспільство вступає у фазу гострої економічної, політичної і соціальної кризи, коли демократичні сили опору виявляються слабкими, що кінець кінцем призводить до неминучого транзиту вбік авторитаризму. Реалізацію саме цього сценарію ми можемо зараз спостерігати в більшості середньоазійських республік колишнього СРСР.

*Сценарій стабілізації.* Дефекти демократії не розхитують усталеність системи. Це пов'язано як зі здатністю уряду оперативного вирішувати пробле-

ми, задовольняючи при цьому інтереси більшості владних еліт, так і з відсутністю орієнтації громадян на демократичні цінності. Переплетення формальних демократичних інститутів та існуючих дефектів демократії створює певну рівновагу й призводить до стабілізації дефектної демократії. Стабільність зберігається доти, доки специфічні дефекти демократії гарантують панування владних еліт та сприяють задоволенню інтересів значної частини населення, що, власне кажучи, і підтримує систему. Яскравим прикладом розгортання такого сценарію є сучасна Російська Федерація.

*Сценарій прогресу.* Неформальні структури виявляються несумісними з формальними демократичними структурами і стають на заваді для виконання владою громадських вимог. Еліти поступово звикають до того, що неформальні практики, що обмежують демократію, все активніше поступаються місцем формальним, які відповідають конституції та прогнозованим правилам і зразкам прийняття рішень. У результаті «дефектні» неформальні інститути втрачають свій вплив, що призводить до трансформації дефектної демократії в конституційно-правову. Цей сценарій, беззаперечно, є найпривабливішим для країн із дефектною демократією, але водночас, і найскладнішим у реалізації. Будемо сподіватися, що Україна має реальні шанси обирати саме цей шлях.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамов Р. Н., Девятко И. Ф., Кожанов А. А. Обыденное знание о дистрибутивной справедливости: методическое исследование сравнимости внутрисубъектных и межсубъектных экспериментальных планов. *Россия реформирующаяся: Ежегодник – 2011* / под ред. М. Горшкова. Вып. 10. Москва: Институт социологии РАН, 2011. С. 22–43.
2. Агошков А. В. Социальная справедливость как ценность культуры: [науч. моногр.]. Москва: Перо, 2018. 261 с.
3. Аргунова В. Н. Социальная справедливость: ценностно-институциональный анализ. Иваново: Иван. гос. ун-т, 2004. 312 с.
4. Болтански Л., Тевено Л. Критика и обоснование справедливости: Очерки социологии градов / пер. с фр. О. В. Ковенева; под ред. Н. Е. Копосова. Москва: Новое литературное обозрение, 2013. 576 с.
5. Гаврилова И. Н. Современные теории социальной справедливости. *Полития*. 2009. № 1(52). С. 182–189.
6. Девятко И. Ф. О теоретических моделях, объясняющих восприятие справедливости на микро-, мезо- и макроуровнях социальной реальности. *Социология: методология, методы, математическое моделирование*. 2009. № 29. С. 10–29.



7. Сапелкіна О. В. Інтерпретація соціальної справедливості в сучасних соціологічних теоріях. *Соціальне управління і профспілковий рух*. 2012. № 1. С. 62–64.
8. Социальная справедливость в современном мире: [сб. статей] / Институт «Справедливый мир» [и др.]; [ред. кол.: Л. И. Никовская (отв. ред.) и др.]. Москва: Ключ-С, 2017. 444 с.
9. Тевено Л. Прагматика познания. Введение: исследование связи между познанием, коллективностью и практикой / пер. с фр. А. Д. Хлопина; под ред. О. А. Оберемко. *Социологический журнал*. 2006. № 1/2. С. 5–39; № 3/4. С. 5–24.
10. Харви Д. Социальная справедливость и город / пер. с англ. Е. Ю. Герасимовой. Москва: Новое литературное обозрение, 2018. 435, [1] с.
11. Шипунова Т. В. Социальная справедливость: понятие, виды, критерии оценки. *Проблемы теоретической социологии*. Межвуз. сб. Вып. 5. Санкт-Петербург: Астерион, 2005. URL: [http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Shipunova-Sotsialnaya\\_spravedlivost.pdf](http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Shipunova-Sotsialnaya_spravedlivost.pdf) (дата звернення: 30.03.2019).
12. Handbook of social justice theory and research / Clara Sabbagh, Manfred Schmitt, editors. New York: Springer, 2016. xxvii, 504 p.
13. Sabbagh C. Toward a multifaceted model of the structure of social justice judgements. Initial explorations in Israel and Germany. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 2005. Vol. 36, No. 1. P. 74–95.
14. Sabbagh C., Golden D. Reflecting upon etic and emic perspectives on distributive justice. *Social Justice Research*. 2007. Vol. 20. P. 372–387.
15. Sandel M. *Justice: What's the Right Thing to Do?* New York: Farrar, Straus and Giroux, 2009. 308 p.
16. Walzer M. Regime Change and Just War. *Dissent*. 2006. Summer. P. 103–108.
17. Хайек Ф. *Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики* / пер. с англ. Б. Пинскера, А. Кустарева; под ред. А. Куряева. Москва: ИРИСЭН, 2006. 644 с.
18. Гэлбрейт Дж. К. Экономика невинного обмана: правда нашего времени. Москва: Европа, 2009. 88 с.
19. Луман Н. Власть / пер. с нем. А. Ю. Антоновского. Москва: Праксис, 2001. 256 с.
20. Ролз Дж. Теория справедливости / пер. с англ., науч. ред. и предисл. В. В. Целищева. Изд. 2-е. Москва: URSS, 2010. 534, [1] с.
21. Diamond L. The End of the Third Wave and the Global Future of Democracy. URL: [http://irihs.ihs.ac.at/1000/1/pw\\_45.pdf](http://irihs.ihs.ac.at/1000/1/pw_45.pdf) (дата звернення: 30.03.2019).
22. Dahl R. A. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press, 1989. viii, 397 p.
23. Dworkin R. Constitutionalism and Democracy. *European Journal of Philosophy*. 1995. Vol. 3, No. 1. P. 2–11.
24. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (гол.), Ю. Шаповал (заст. гол.) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

25. Merkel W. Social Justice and the three worlds of welfare capitalism. *European Journal of Sociology*. 2002. Vol. 43, No 1. P. 59–91.
26. Merkel W. Embedded and Defective Democracies. *Democratization*. 2004. Vol.11, No. 5. P. 33–58.
27. MacIntyre A. *Whose Justice? Which Rationality?* Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press. 1988. xi, 410 p.
28. Сен А. Идея справедливости / пер. с англ. Д. Кралечкина; науч. ред. перевода В. Софронов, А. Смирнов. Москва: Изд-во Института Гайдара; Фонд «Либеральная Миссия», 2016. 520 с.
29. Меркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (I). *Политические исследования*. 2002. № 1. С. 6–17.
30. Меркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (II). *Политические исследования*. 2002. № 2. С. 20–30.
31. Ткач О. І. Інституційні загрози стабільності нових демократій. *Вісник НАДУ при Президентові України (Серія «Політичні науки»)*. 2016. № 1(80). С. 41–46.
32. Transformation Index ВТІ 2018. Political Management in International Comparison. URL: <https://www.bti-project.org/en/data/rankings/> (дата звернення: 30.03.2019).
33. Украина – дефектная демократия? URL: <http://versii.com/news/145728/> (дата звернення: 30.03.2019).

## REFERENCES

1. Abramov, R. N., Devjatko, I. F., Kozhanov, A. A. (2011). Obydennoe znanie o distributivnoj spravedlivosti: metodicheskoe issledovanie sravnimosti vnutrisub'ektnyh i mezhsob'ektnyh jeksperimental'nyh planov. Gorshkov, M. (Ed.) *Rossija reformirujushhajasja: Ezhegodnik – 2011*, Pp. 22–43. Vyp. 10. Moskva: Institut sociologii RAN [in Russian].
2. Agoshkov, A. V. (2018). *Social'naja spravedlivost' kak cennost' kul'tury*. [nauchnaja monografija]. Moskva: Pero [in Russian].
3. Argunova, V. N. (2004). *Social'naja spravedlivost': cennostno-institucional'nyj analiz*. Ivanovo: Ivan. gos. un-t [in Russian].
4. Boltanski, L., Teveno, L. (2013). *Kritika i obosnovanie spravedlivosti: Oчерki sociologii gradov* / Per. s fr. O. V. Kovenevoj, pod red. N. E. Kopusova. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie [in Russian].
5. Gavrilo, I. N. (2009). Sovremennye teorii social'noj spravedlivosti. *Politya – Polity*, 1(52), 182–189 [in Russian].
6. Devjatko, I. F. (2009). O teoreticheskikh modeljah, ob'jasnjajushhих vosprijatie spravedlivosti na mikro-, mezo- i makrourovnjah social'noj real'nosti. *Sociologija: metodologija, metody, matematicheskoe modelirovanie – Sociology: methodology, methods, mathematical modeling*, 29, 10–29 [in Russian].
7. Sapielkina, O. V. (2012). Interpretatsiia sotsialnoi spravedlyvosti v suchasnykh sotsiolohichnykh teoriiakh. *Sotsialne upravlinnia i profspilkovyj rukh – Social management and trade union movement*, 1, 62–64 [in Ukrainian].

8. Nikovskaja, L. I. (Ed.). (2017). *Social'naja spravedlivost' v sovremennom mire: [sbornik statej] / Institut «Spravedlivyj mir» [i dr.]*. Moskva: Ključ-S [in Russian].
9. Teveno, L. (2006). Pragmatika poznanija. Vvedenie: issledovanie svjazi mezhdu poznanijem, kollektivnost'ju i praktikoj / Per. s fr. A. D. Hlopina, pod red. O. A. Oberemko. *Sociologičeskij zhurnal – Sociological Journal*, 1/2, 5–39; 3/4, 5–24 [in Russian].
10. Harvi, D. (2018). *Social'naja spravedlivost' i gorod* / per. s angl. E. Ju. Gerasimovoj. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie [in Russian].
11. Shipunova, T. V. (2005). Social'naja spravedlivost': ponjatie, vidy, kriterii ocenki. *Problemy teoreticheskoj sociologii. Mezhvuz. sb. Vyp. 5. – Problems of theoretical sociology. Interuniversity collection. Issue 5*. Sankt-Peterburg: Asterion. Retrieved from [http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Shipunova-Sotsialnaya\\_spravedlivost.pdf](http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Shipunova-Sotsialnaya_spravedlivost.pdf) [in Russian].
12. Sabbagh, C., Schmitt, M. (Eds.) (2016). *Handbook of social justice theory and research*. New York: Springer.
13. Sabbagh, C. (2005). Toward a multifaceted model of the structure of social justice judgements. Initial explorations in Israel and Germany. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(1), 74–95.
14. Sabbagh, C., Golden, D. (2007). Reflecting upon etic and emic perspectives on distributive justice. *Social Justice Research*, 20, 372–387.
15. Sandel, M. (2009). *Justice: What's the Right Thing to Do?* New York: Farrar, Straus and Giroux.
16. Walzer, M. (2006). Regime Change and Just War. *Dissent*, Summer, 103–108.
17. Hajek, F. (2006). *Pravo, zakonodatel'stvo i svoboda: Sovremennoe ponimanie liberal'nyh principov spravedlivosti i politiki* / per. s angl. B. Pinskera i A. Kustareva pod red. A. Kurjaeva. Moskva: IRISJeN [in Russian].
18. Gjelbrejt, Dzh. K. (2009). *Jekonomika nevinного obmana: pravda nashego vremeni*. Moskva: Izd-vo «Evropa» [in Russian].
19. Luman, N. (2001). *Vlast'* / Per. s nem. A. Ju. Antonovskogo. Moskva: Praxis [in Russian].
20. Rolz, Dzh. (2010). *Teorija spravedlivosti* / per. s angl., nauch. red. i predisl. V. V. Celishheva. Izd. 2-e. Moskva: URSS [in Russian].
21. Diamond, L. *The End of the Third Wave and the Global Future of Democracy*. Retrieved from [http://irihs.ihs.ac.at/1000/1/pw\\_45.pdf](http://irihs.ihs.ac.at/1000/1/pw_45.pdf).
22. Dahl, R. A. (1989). *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.
23. Dworkin, R. (1995). Constitutionalism and Democracy. *European Journal of Philosophy*, 3(1), 2–11.
24. Politychna entsyklopediia (2011) / Redkol.: Yu. Levenets (hol.), Yu. Shapoval (zast. hol.) ta in. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
25. Merkel, W. (2002). Social Justice and the three worlds of welfare capitalism. *European Journal of Sociology*, 43(1), 59–91.
26. Merkel, W. (2004). Embedded and Defective Democracies. *Democratization*, 11(5), 33–58.

27. MacIntyre, A. (1988). *Whose Justice? Which Rationality?* Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press.
28. Sen, A. (2016). *Ideja spravedlivosti / Per. s angl. D. Kralechkina; nauch. red. perevoda V. Sofronov, A. Smirnov. Moskva: Izd-vo Instituta Gajdara; Fond «Liberal'naja Missija»* [in Russian].
29. Merkel', V., Kruassan, A. (2002). Formal'nye i neformal'nye instituty v defektnyh demokratijah (I). *Politicheskie issledovanija – Political studies*, 1, 6–17 [in Russian].
30. Merkel', V., Kruassan, A. (2002). Formal'nye i neformal'nye instituty v defektnyh demokratijah (II). *Politicheskie issledovanija – Political studies*, 2, 20–30 [in Russian].
31. Tkach, O. I. (2016). Instytutsiini zahrozy stabilnosti novykh demokratii. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy (Serii «Politychni nauky») – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine (Series «Political Science»)*, 1(80), 41–46 [in Ukrainian].
32. Transformation Index ВТІ 2018. Political Management in International Comparison. Retrieved from <https://www.bti-project.org/en/data/rankings/>.
33. Ukraina – defektnaja demokratija? Retrieved from <http://versii.com/news/145728/> [in Russian].

**Погребная Виктория Леонидовна**, доктор социологических наук, профессор, профессор кафедры социологии и политологии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

## СОЦИАЛЬНАЯ СПРАВЕДЛИВОСТЬ СКВОЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦИИ ДЕФЕКТНЫХ ДЕМОКРАТИЙ ВОЛЬФГАНГА МЕРКЕЛЯ

*В статье представлен анализ причин и последствий деформации принципа социальной справедливости в условиях дефектной демократии. Обосновано, что демократия как политический режим допускает возможность деструктивных изменений любого параметра, характеризующего способы и механизмы реализации власти в обществе. Доказано, что «дефектность» демократии определяется наличием недостатков либо ограничений институциональных механизмов, создаваемых конституционно-правовой демократической системой для реализации демократических практик господства. Определены дефекты демократии, искажающие действие принципа социальной справедливости в современной Украине.*

**Ключевые слова:** социальная справедливость, концепции социальной справедливости, многомерный концепт демократии, дефектные демократии.

**Pohribna Victoriya Leonidivna**, Doctor of Sociological Sciences, Professor, Professor of Department of Sociology and Political Sciences Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

## **SOCIAL JUSTICE THROUGH THE PRISM OF THE CONCEPT OF DEFECTIVE DEMOCRACIES OF WOLFGANG MERKEL**

**Problem setting.** *Social justice is determined by the attitude of the state towards those who contribute to its strengthening and recovery. High power is here the main arbiter. Therefore, the government should create a system for the search for talented people who can bring benefits to the state and provide them with a decent livelihood through the implementation of the principle of social justice. The greatest hopes here are based on democracy, which, according to Merkel's definition, may not only be effective, but also defective. Therefore, the assessment of its ability to ensure the principle of social justice reveals a wide research space for scientists of different directions, especially political scientists and sociologists.*

**Recent research and publications analysis.** *Comprehensive systematic study of the problem of social justice is contained in works by L. Boltansky, L. Teveno, K. Sabbay, M. Sandel, M. Woltser, V. Argunova, I. Gavrilova, I. Devyatko, O. Sapelkina, T. Shipunova. It is these studies, along with works R. A. Dahl ("Democracy and Its Critics", 1989), L. Diamond ("The End of the Third Wave and the Global Future of Democracy", 1996), R. Dworkin ("Constitutionalism and Democracy", 1995) were used by Merkel in developing the concept of defective democracies.*

**The paper objective** was analysis of the causes and consequences of the deformation of the principle of social justice in conditions of defective democracy.

**Paper main body.** *In political science, social justice is defined as perfect integrity and is associated with a balance between equality and freedom. At the same time, the requirements for social justice are growing and exacerbated by the spread of social and legal inequality, exploitation, the dominance of administrative and bureaucratic methods of governance, limiting political freedoms, orienting social policies to service and enriching the ruling classes of society. The vast majority of researchers in this phenomenon determine that social justice is an inherent feature of democracy, although the existence of democratic institutions does not always guarantee the implementation of the principle of social justice. The conducted research showed: 1) democracy, as a political regime, implies the possibility of deformation of any parameter characterizing the ways and mechanisms of the realization of power in society; 2) "defect" of democracy is determined by the presence of shortcomings or limitations of institutional mechanisms created by the constitutional and legal democratic system for the realization of democratic practices of domination.*

*It is noted that the main signs of defective democracy are corruption, ineffective courts, weak civil self-organization, incapable groups of interests and party systems, underdeveloped administrative infrastructure and controversial monopoly of the state for the exercise of political power*

*The analysis carried out in the article allowed to reach the following **conclusions of the research**. The mechanisms of action of the principle of social justice in Ukraine are destroying such defects of its democracy: imperfection of the functional separation of the actions of branches of power and their real independence; defects of party construction in a multi-party system; corrupt power; “damage” of the constitutional and legal principles and partial neutralization of the mechanisms of containment of power; the establishment and institutionalization of nonformal practices and rules of the political game, the displacement of formal political institutions by informal; the state’s inability to overcome the economic and political problems of the pre-democratic phase of development; domination of paternalistic practices in socio-political and socio-economic relations.*

**Keywords:** social justice, concept of social justice, the concept of democracy, defective democracy.

